

Nastanek ideje znanosti v antični Grčiji

Izguba in vztrajanje *Mythosa* v *Logosu* spoznavnega procesa sveta

V zahodni civilizaciji vlada neka materializirana predstava, da smo svet že docela preučili in spoznali, kar najbolj presenetljivo pa je, da se moderen zahodnjak niti ne zaveda, komu biti dolžan, hvaležen, da se mu v življenju tako dobro godi – sam uporablja vse znanstvene iznajdbe in dosežke, ne ve pa niti približno tega, koliko truda je bilo vloženega, da so te iznajdbe in napredki prešli v občo prakso vsakdanjika povprečnega Evropejca. Recimo televizija, tehnološki dosežek, s katerim je opremljen že skoraj vsak dom na zahodu, je naprava, uporabljena kar največkrat na dan, večini uporabnikov pa se niti sanja ne, kako deluje; po takem kopitu teče uporaba vseh takih iznajdb, ker navadna predstava o tem, da so te dobrine luksuzne, ne obstaja – vse je dano, vse je na dosegu roke od rojstva, vse je že od vekomaj tu ali je vsaj že tu, od kar smo se rodili. To so Hessejeve besede iz Stepnega Volka: “Nekoč so ljudje za življenje potrebovali samo zrak, danes potrebujejo še avtomobile ...”

Ne poznamo zgodovine, ne poznamo tradicije, ki je ustvarila razmere in okolje, v katerem danes živimo. Tradicija in zasluge stoletij ter celega niza generacij prednikov, ki so v teh stoletjih delovali, so pozabljene in nepomembne: “človek masa”, množični človek, živi samo sedanjost, kot da preteklosti sploh nikoli ni bilo; uživa in se naslaja z iznajdbami, ki jih je prinesla znanost, ter se zgraža nad vsem tistim, kar nima trenutne, materialne vrednosti. Morda pa je Webber ciljaj na to, ko je človeštvu v daljni prihodnosti napovedal zaton v “železno kletko” mehaniziranega in birokratiziranega sveta, kjer nič ni toliko pomembno, da bi bilo “boljše” od popolnoma avtomatiziranega sveta, kjer bi bilo človeku treba delati le eno: “Nič.”

“Kar ne moremo aplicirati na preverljivo stvarnost izkustva, enostavno ne izpolnjuje kriterijev znanstvenosti!” je geslo novega tisočletja, ki pozablja na vse druge človeške vrline, ki v stvarnosti današnjega zahodnega sveta nimajo prostora, da bi zaživele v polnosti, kot je bilo zanje značilno v preteklosti: čustva, estetski

okus, etika in tako dalje – vse to in še več se podreja “železnim zakonom” moderne znanosti. Ali ni bila morda sodobna znanost prenašlo izbrana smer? Ali ne obstaja kakšna alternativa samoupravnemu mehanicizmu, pred katerim je ljudi svaril že Webber? Treba je pregledati, kje se je vse skupaj začelo; kje ima korenine ta *apriorna* racionalnost argumenta logično-deduktivnih veljavnosti resničnosti? Proti temu, vzdolž racionalnega načina utemeljevanja sveta okoli nas, teče vzporedno še ena plat, ki je *ratiiu* kronološki oče: *ratio* namreč ni nič drugega kot produkt preobrazbe starogrškega *logosa* in njegove utemeljitve na novih kriterijih, *logos* pa izvira iz *mythosa* ... Kot bi dejal Ortege y Gasset: “Kdor hoče resnično poznati naš čas, mora seči tako daleč v preteklost, da ne bo videl niti Kleopatrinega nosu.”

Preden začnemo z obravnavo nastanka filozofije v letih od 700 do 300 pr. n. št., pa je smotrno še pregledati takratno grško civilizacijo, natančneje, kje in kako so se pojavili znanstveni in tehnični napredki tiste dobe; najprej pa skušajmo strniti kulturno in politično ozadje, ki sta omogočila nekaterim spoznanjem privreti na dan. Izoblikovanje tako imenovane “grške renesanse” je potekalo predvsem v navezi s trgovskim izmenjevanjem med grško in feničansko kulturo, od koder tudi prva ohranjena poročila¹ o tem, kako so takrat živeli. Pisanje, slikanje, klesanje ter drugi načini izražanja posameznikovega dojemanja starih ustnih izročil o nastanku sveta so bili sredstvo, iz katerih je mogoče razbrati vkoreninjenost verovanja v človeško mišljenje. Ko so urejali resničnost, torej gradili bivališča, skrbeli za domačo živino in kulturne rastline, so se poleg zgolj tehničnih spretnosti vselej nanašali na ustno izročilo starih; ti so iz generacije v generacijo posredovali mnogoterost mitov,² ki pričajo o svetu, kakršen naj bi bil v neki nedoločeni “prapreteklosti”.

Ko v Grčiji vznikneta iz procesa urejanja bivanjskega sveta *Polis* in *Politika*, takrat se začenja prosperiteta in popoln razcvet grške kulture; izoblikujejo se razmere, ki so kasneje omogočile grškim mislecem dostop do novega³ pogleda na svet. Tehnologija in znanost sta v tistem obdobju pripomogli k nastanku in uporabi

¹ Zgodovinarji datirajo obdobje 720 pr. n. št. za kronološko umestitev prvega ohranjenega grškega zapisa na tako imenovani Dipilonovi vazi iz Aten – dobila naj bi jo tista plesalka, ki je najmikavneje zaplesala svoj ples. V tistem obdobju se pojavijo tudi prvi potujoči pevci, ki so vplivali na način pisanja – poznejšega pisanja se je držal pečat metaforike, lirike in epskih razsežnosti, tako da so pisali po kriteriju estetike in etike, še preden so začeli svet spoznavati z besedami. Takrat je namreč vladal način orisovanja, opisovanja sveta in nastanka, šele kasneje so začeli izoblikovati zakone, ki naj bi v svetu vladali.

² Kot so z miti uredili razburkanost vseh možnih predstav, kako je bilo na “začetku”, ko še ni bilo reda – torej takrat, ko je človek živel kot žival –, tako so te mite uporabljali kot nekakšna vsakdanja vodila, kako se v svetu obnašati, kako ravnati, katerega boga prositi, da bi dosegel zaželeni učinek neizmernih naporov, vloženih v neko početje. Ob vsakovrstnem delovanju so se stari Grki vselej sklicevali na resničnost mitov in jo upoštevali kot neizbežno referenco, če je hotel kdo narediti kaj “prav”, če je hotel delati “dobro”.

³ Medtem ko so poprej Grki celotno življenje imeli zgolj za posledico preteklih mitov in vzrokov, ki so botrovali tedanji ureditvi in nedoločljivim zakonom sreče in naklonjenosti bogov (edinih neizpodbitnih in veljavnih, čeravno ne spoznavnih vladarjev), so sedaj, ko so urejali svet z lastnim pojmovnim aparatom, torej z nekakšno “umsko herezijo”, uporabili nekatere pojme kot univerzalne nadomestke za kopico pojavov, ki so imeli poprej vsak svoj mit, sedaj pa nek vzročno-posledičen zakon. Poleg tega, da je ta zakon veljal v danem trenutku, se je predpostavljalo, da velja od vedno in da bo veljal za zmeraj.

prvih srebrnikov z vtisnjeno sovo, pripisali jim neko simbolno vrednost, ki naj bi služila za materialni ekvivalent v tržnih strukturah – vsebovala naj bi menjalno vrednost, abstraktno predstavo o tem, koliko je vredno nekaj drugega. Trg in zakoni trga so odličen prikaz, kako se um sam vse bolj podreja jarmom materialnega sveta, ki ni več enostavno “dan kot tak”, temveč se sedaj začenja urejati in postavljati po človeških merilih, po zakonih, ki jih določa človek v skladu z naravnimi zakoni reda.

PREDSOKRATIKI IN MITSKO IZROČILO

Poenotenje filozofskih, tehničnih in znanstvenih disciplin v eno kategorijo je napačno zaradi tega, ker v tistih časih takšna razmejitev še ni obstajala. Enotno ime “misleci” se zdi primerno zato, ker so imeli ti ljudje v resnici nadpovprečno aktiven um; na razpolago so imeli troje stvari: um, tehniko tedanjega časa ter tradicijo prednikov: “Naravo so vzeli in jo smatrali za objektivni pojav nepristranske identitete (*historia*) ter vanjo ‘vložili’ (ali iz nje vzeli) celovito podobo lastnosti (*theoria*) – v naravi torej vladajo nespremenljivi pojavi (*physis*), katere je mogoče spoznavati.”⁴ (Vernant, 1986, prim.) Intelktualna revolucija, kakršna se dogodi “jonskim naravoslovcem”, izvira analogno iz istega korena kot tista iz Mileta (obravnavali jo bomo kasneje), torej iz enake začetne predpostavke o ničti poziciji nastanka: razlikovati je treba starogrško mitsko izročilo, ki govori o prvotnem nedoločljivem *kaosu*, neuravnovešeni gmoti sil brez reda in harmonije, ter med jonskim “kozmoškim” izročilom, ki se na podlagi ravno te ničelne pozicije sprašuje skupaj z mitom o nastanku *biti* kot pojavu, ki je enoten s časom, torej gledano s pozicije sedanjosti: *mythos* ohranja prvobitnost nereda s časom, ki je od vekomaj tu, jonski naravoslovci pa postavijo čas kot unikaten pojav materije, torej kot *physis*, ne pa kaos, ki je brezčasen. “Kadar *physis* deluje, je vsa prežeta s tisto modrostjo in pravičnostjo, ki sta bila Zevsova apanaža.”⁵ (Vernant, 1986, str. 79) Od kod torej ta nuja, da bi pojem *mythos* zamenjali s pojmom *logos*, če sta si besedi sorodnici v tem, da povesta neko zgodbo – od kod primat *logosa* nad *mythosom*, če so operacionalizirali še vedno v istih kategorijah, pa čeprav so “prapreteklost” prenesli v sedanjost? “Sprva pomen besede *mythos* ni bil v nasprotju s pomenom besede

⁴ (Vernant, 1986, str. 77) “Nič ne obstaja, kar ni narava, *physis*.” V jonski koncepciji sveta je občutna namera po izločanju vsakovrstne religije, tako da se ni čuditi, če so načrtno opisovali svet z izrazi, ki naj bi reprezentirali naravne pojave v bistvu samem. Skušali so se izogniti kakršni koli mitološki koncepciji ali kategorialnemu aparatu, ki bi nosil s seboj “navlako” tradicije in pristranskost, ki iz nje izhaja.

⁵ (Vernant, 1986, str. 80) “Filozof se ne zadovolji s tem, da bi v okvirih *physis* ponavljal tisto, kar je teolog izrazil v terminih božanske moči.” In ravno to “nezadovoljstvo” z mistiko mitološkega izročila naredi naravne pojave za “spoznavne”, premesti izvorni mitološki začetek (vzrok) v sedanjost, v trenutek opazovanja pojava, ki ima vse lastnosti prejšnje, mitološke koncepcije in tudi ta novi moment “gledanja na svet”, ki je *logos*. To naj bi bila “nepristranska” lastnost pojavov samih, torej njihova *bit* (posledica).

logos. Obe besedi sta pomenili enako, namreč “beseda”, “pripoved”, ne glede na vsebino. (...) *Mythos* zdaj označuje tisto, od česar se hoče avtor distancirati, in kar, da bi to dosegel, prikazuje kot nasprotje vsega, kar je dokazano, preverjeno, verjetno in primerno.” (Vernant, Zbornik, 2000, str. 17) Na delu je torej neka določena vrednota, ki se pojavi z željo po osvoboditvi mišljenja izpod verig preteklosti, tradicije, s katerimi se očitno jonski filozofi niso uspeli več identificirati. Izbrali so si docela enake pojave, ki jih obravnava in pripoveduje mitologija starih, vendar so ubrali drug samosvoj pristop, ki bi jim te pojave približal v njihovi biti sami – iskali so bit pojavov ter v tem početju položili lastno bit v pojave same.

Tales iz Mileta, čigar delovanje sega tja v šesto stoletje pr. n. št., naredi ključen premik od mitske razlage sveta, zakoreninjene v “prapreteklosti”, ki prehaja samo s tradicijo in kulturnimi običaji, do razlage, ki temelji na opazovanih dejstvih.⁶ ubadal se je izključno s pojavi, kakršni se kažejo v dani realnosti *sui generis*, temeljno pa je to, da se ni sprijaznil s tradicionalno razlago, ki pripisuje vzrok teh poplav božjim, nadnaravnim silam. Mitsko izročilo je prepletalo govorico, ne pa tudi razmišljanja; s Talesom lahko izvirno pokažemo, kako se iz religioznega razmišljanja “vse je bog” dogodi premik k “vse je voda”; to navsezadnje nima nikakršnega globljega pomena, pomeni le, da se je abstraktni kategoriji “boga” odrekel zaradi obstoječega naravnega pojava, ki naj bi prepletal ves svet – “naravoslovno” je torej v tej gesti to, da je vzrok samega pojava začel iskati v pojavnih vsebini (vzrok), kateri je nalagal lastnosti, izpeljane iz pojavnih forme (posledica). Torej, pojavi so se kazali kot posledice nekih vzrokov, ki so bili v mitski govorici postavljeni v “prapreteklost”, z logično govorico pa je bilo mogoče te vzroke najti v pojavih samih. Zgodi se premik v sedanost. Anaksimander iz Mileta, Talesov učenec, je teorijo svojega učitelja potisnil še dlje in trdil, da obstaja neki *praelement*, iz katerega izhajajo vsi štirje osnovni naravni elementi, ter ga sprva imenoval kot “nedoločeno”, “neomejeno”. Tako je Anaksimander opisal nastanek sveta, nastanek “prapreteklosti s pomočjo na novo skovanega elementa: “Iz apeirona se je rodilo seme, katerega kal je bilo življenje ... življenje pa sestoji iz štirih temeljnih elementov: zrak, zemlja, ogenj voda.”⁷ Nikakor pa si ni drznil

⁶ Ko se je Tales med obiskom Egipta posvečal poplavljanju Nila, ni v tem videl nobene “božje roke”, ki bi te poplave sprožala glede na poljubno voljo ali glede na poslušnost ljudi, ki so ob Nilu opravljali obrede v ta namen. Nasprotno: ob dolgotrajnem opazovanju pojava se da ugotoviti nekatere *ponovljivosti*, kar pa je periodično ponovljivo, to vsebuje neko določeno nujnost, ki uravnava zakone pojavnih podob preučevanih objektov. Tukaj lahko nazorno vidimo zametke kasnejšega empiricizma in znanstvenega opazovanja – torej nepristranskost, neposeganje v opazovano okolje (naj deluje samo) ter zgolj stvaren opis pojava.

⁷ (Vernant, 1986, str. 80, prim.) Kot lahko vidimo, čeprav je izvorni kaos in vse mitološko besedišče o izvoru sveta nadomestil z “naravnimi pojavi”, še zmeraj ni našel nekih empiričnih določenosti, ki bi dokazale, da je res tako. To verovanje v “naravni element” je temeljilo na enaki osnovi kot mitološko verovanje v bogove in boje ob nastanku sveta, le da je sedaj slika mnogo bolj urejena, mnogo bolj jasna. Zaradi nazornega prikaza se je torej žrtvovala celotna tradicija nepovezanih mitov in zgodb, ki so razlagale in postavljale temelje sveta, v katerem so živeli. Narava je bila posledica delovanja bogov, sedaj pa je narava postala samodejno gibalno, združitev vzroka in posledice ter božja mistika. Vse skupaj v enem – v logični misli.

definirati, kaj tisti apeiron (lupina) v resnici je, kaj je pred njim razen kaosa: postavil ga je kot izvor elementov (odnos do preteklosti) in hkrati kot ravnotežje med njimi (odnos do sedanosti). Vidimo lahko proces urejevanja, ki je tukaj na delu, in implikacije, ki jih nosi v zahtevah: če je bil prej *mythos* kategorija definiranja sveta v lastni razsežnosti, neodvisno od človeškega obstoja, področje, katerega avtoriteta se ne sme spraševati, področje, od koder vsi izhajamo in v katero se vselej izgubimo – potem je po drugi plati kategorija definiranja sveta z *logos* niti ne tako različna od predhodnice. Kaj je potem temeljna razlika premika, če ne to, da so namerno ali nenamerno grški “naravoslovci” razbijali tradicijo in veljavo nenapisanega zakona, po tradiciji predanega iz roda v rod? V nekem trenutku so se zavedali, da mora njihovo mišljenje postati radikalno in se ločiti od samoutemeljevalne tradicije: zaradi tega je bila samota toliko bolj cenjena v času urjenja (*askesis* = urjenje). Preučevanemu objektu se je bilo mogoče posvetiti v celoti, namesto da se je celota ljudi posvečala zaobjetu objekta – morda je to nezadovoljstvo z nezadostnostjo mitološke govorice in njenega izrazoslovja botrovalo temu, da so ti misleci “izumili” *logos*. To je torej čas Anaksimandra, ki je s prepričanjem o ovalnosti zemlje sestavil zemljevid poznanelega sveta. To je čas Talesa, ki opiše metode triangulacijske navigacije in izreče prvo vseveljavno trditev “vse je voda”,⁸ čas Pitagore in njegovih učencev, ki preučujejo medicino, astronomijo, glasbene lestvice in najpodrobnejše matematične teorije od aritmetike do geometrije. Anaksimander poda prve znanstvene razlage o nebesnih dogodkih s pomočjo geometrije.⁹ Hipokrat iz Kosa, kasneje razglašen za “očeta medicine”, razlaga telesne in duševne spremembe s telesnimi “sokovi”, skratka, vse dojemanje se iz verovanja začne prenašati v vedenje. Vse kar je bilo poprej tako samoumnevno očitno, tako zelo lepo orisano in naslikano z mitološko govorico, začne dobivati svojo podobo v miselnih konstrukcih, ki imajo pretenzijo po spoznavanju, odkrivanju vsega tega, kar naj bi tičalo skrito za samimi pojavnimi oblikami sveta samega. Če se je mitična razlaga sveta nanašala na svet kot “nespoznaven v svojem resničnem bistvu”, potem se je logična razlaga sveta konstituirala kot tisti pristop k svetu, ki ima pretenzijo po neki “vednosti” o zakonih, ki naj bi nujno vladali v vsem naravnem, v vsem obstoječem. Distanciranje od tradicije in celotne podedovane govorice je pripomoglo k temu, da so iznašli

⁸ Naravne pojave so skušali razlagati z naravnimi pojavi samimi, torej z razlikami med pojavi, ki naj bi tvorile mnogoterost in različnost ter se hkrati umeščale v enotno počelo reda. Naravni svet so razpeli v koordinatnem izhodišču vrednosti in razlik med štirimi temeljnimi elementi, ki naj bi vladali svetu: ogenj, voda, zemlja, zrak.

⁹ Poprejšnje kozmološke razlage so temeljile izključno na predstavi, kakršno je podala mitološka slika sveta in njegovega nastanka. Od babilonskega ljudstva so kasneje prevzeli aritmetično opisovanje kozmoloških pojavov, torej opisovanje, ki temelji na vrednostih in razlikah med njimi. Ko pa Anaksimander vpelje geometrični red namesto aritmetičnega, se razlike v vrednostih preobrazijo v razmerja med vrednostmi, tako da postane *isonomija*, “enakostanje”, temelj vsakega reda v naravi in kulturi. Štiri temeljne naravne elemente vsega obstoječega zamenja en sam, *apeiron*, ki je osnovno počelo vsega obstoječega in temelj hkrati.

“objektivne” kriterije, po katerih se je treba prespraševati. In čeravno s temi kriteriji nikoli niso bili zadovoljni, saj jih je vsaka generacija spremenila, so služili v najvišji stopnji abstrakcije temu, da ko je posameznik pristopil k svetu s takim (logičnim) kategorialnim aparatom, je lahko tam našel dokaze, ki jih je bilo mogoče posredovati drugim iz lastnega gledišča. Podobno je bilo z mitskim izročilom, ker je vsak govorec izvedel, povedal zgodbo po svoje, tako da so se zgodbe spreminjale, izginjale, so nastajale nove in spet druge so se med seboj pomešale; to je najbrž botrovalo nezadovoljstvu predsokratskih mislecev, ki so hoteli že davno zgubljeni red nazaj v svoje roke. Saj ne, da reda ni bilo, le utemeljen je bil tako, da so ga lahko mlajše generacije le sprejele in v njem živele ali pa ga odklonile in se naselile izven tega reda. Možnost, ki jo odpira *logos*, je docela podobna možnosti spremembe zgodbe, kakor je dopuščal *mythos*. Revolucija v mišljenju je preplavila ulice, domača ognjišča, trg in misli vseh, ki so skupaj živeli, da bi lahko nekaj naredili – a kaj narediti, to se določa iz generacije v generacijo različno. Vzrok, da je logična argumentacija utemeljevanja sveta prevzela primat nad mitološko, je najbrž v tem, da so se zavzemali za porušenje hierarhiziranega reda odnosov med ljudmi, ravno tako kot je obstajala hierarhija med božjimi in naravnimi pojavi. Ko so hoteli postaviti vladavino naravnih zakonov iz “onstranstva v tostranstvo”, so naredili ravno premik¹⁰ v sami družbenopolitični ureditvi, ki je vladala v takratnih mestnih državicah. Red, ki naj bi nastal, potem ko bi se “odrešili” neutemeljene postavitve stvari v *mythosu*, naj bi vse naredil končno za enake, saj bi vsi izhajali od samega začetka iz tega, da je svet spoznaven v kategorijah lastnega uma, zato je vsako spoznanje zgolj spoznanje točno določenega uma. Da pa bi lahko vrednotili in ocenili, katero spoznanje je “najresničnejše”, ali enostavnejše, katero spoznanje naj obvelja v stvarnosti tudi za spoznanje drugih, za to je bilo potrebno sodišče, ki je odločalo o teh zadevah kot nepristranski opazovalec niza utemeljevanja in podiranja logičnega argumentiranja med dvema govorcema.

Retorika je *logos* potegnila nazaj v sam izvor, v korenine *mythosa*, saj je zopet obudila merilo teže neke “zgodbe” po tem, kako dober je izvajalec: objekt postane zopet odvisen in neločljiv od subjekta, ki se skuša distancirati od svoje lastne izbire. V tem oziru bi lahko rekli, da je *mythos* insistiral v *logosa* toliko časa,

¹⁰ (Vernant, 1986, str. 88) “Za prelom z besednjakom in logiko mita bi bil Hesiod potreboval koncepcijo celote, ki bi zmogla nadomestiti mitsko shemo hierarhije moči, ki jo obvladuje suveren. Za kaj takega mu je manjkala zmožnost, da bi si predstavljal vesoljstvo, podrejeno vladavini zakona, *kosmos*, ki je organiziran tako, da nalaga svojim sestavinam isti red *isonomia*, sestoječ iz ravnotežja, recipročnosti, simetrije.” Politična ureditev je delovala tako, da so bili “svobodni državljani” med seboj enaki, *isoí*, ženske, otroci in sužnji, pa neenaki. Zatorej je ta neenakost v *oikosu*, neenakost, ki jo nalaga sam *mythos* v izročilu zgodb o spopadih, prevzemih ter sploh o tisoč in enem načinu, kako so stvari nastajale, se spreminjale, umirale; ta neenakost je potem vztrajala tako v političnem življenju kot tudi v sami “objektivirani” koncepciji *logosa*, ki naj bi bil zagotovilo za nepristranskost in neizpodbitno veljavnost – zgolj z *logosom* je bilo mogoče dokazati ali porušiti neko stvarnost, zatorej se je le v *logosu* lahko ustvaril ta proces enotenja umskega s stvarnim.

dokler ni sama objektivna veljavnost samega logičnega argumentiranja postala predmet sodbe drugih ljudi, torej dokler ni hotela postati obče veljavna, dokler ni hotela postati zakon. Če je prej *mythos* nalagal praktična vodila in zakone, ki naj bi vladali v neki družbeni skupnosti, potem je bilo ravno z izoblikovanjem "politike enakih" potrebno postaviti nove temelje, nova merila, po katerih bi bilo mogoče presojati in razsojati ta neizmeren preskok med idejo "enakosti, dobrega in pravičnega" ter stvarnostjo, v katero so bili vsi vpeti vsak po svoje. Abstraktnemu pravu zakona logičnega in nujnega se nasproti postavi mitsko izročilo neenakosti in nepredvidljivosti, ki uči človeka ravno to, da je v svetu le malo stvari, ki jih je mogoče zares napovedati: sonce bo morda res jutri ponovno vstalo, toda ali boš ti videl jutrišnji dan, to je nekaj, kar ni odvisno od tebe samega. Vsaj ne do te mere, da lahko to gotovost prenesemo na vsak dan bodočega življenja nekoga, ki se je ravnokar rodil. Red ni nekaj samoumevnega, kar bi obstajalo kar tako, samo po sebi – temveč je nekaj, kar treba vzdrževati ravno z nenehnim preoblikovanjem sveta, v katerem živimo.

POST SCRIPTUM

V zaledju pedsokratske znanstvene filozofije je delovala atenska sofistična šola, ki je hkrati z grškimi "znanstveniki", ki so preučevali svet, preučevala njih same in sebe. Kot inherentna senca znanstvene razsvetljevalne filozofije se je kazala kot nevarna ravno zato, ker se je ukvarjala s tedanjim načinom delovanja uma in z načeli, s katerimi naj bi človek svet spoznaval in ga dokazaval. Sofizem, kot oblika mišljenja, vselej izhaja iz uma kot izvirnega gibalnega vsega, tako da se vsakršno obravnavanje pojava, ki se nahaja izven uma samega, nujno najprej podvrže zakonom delovanja uma samega, ki šele v naslednjem koraku poda svojo predstavo nazaj v svet, ko objektu preučevanja dodeli lastnosti, ki naj bi bile relevantne za objekt sam – relevantnost, pomembnost, vrednost objekta pa je določena s človekom; človek je merilo vseh stvari zato, ker vse stvari podvrže zakonom lastnega uma, ki jih "predela" v spoznavno obliko. Šele nato se tej obliki doda vsebino, ki naj bi razlagala, zakaj je oblika takšna, kakršna je, in ne drugačna. Nujnost, ki vlada v človeškem umu, je ista nujnost, ki jo je človeški um dodal naravi z *logosom*, ki naj bi razlagal razmerja¹¹ med pojavnimi oblikami in vsebinami.

¹¹ Razmerje med vsebino in obliko najočitneje pokaže na razmah med *mythosom* in *logosom*: če je mitološka razlaga sveta služila kot urejanje podob sveta v neko estetsko obliko, s praktičnimi življenjskimi nauki kot vsebino, potem je logična razlaga sveta taka, da med različnimi oblikami išče podobnosti ter jih utemeljuje z vsebinskimi nujnostmi, ki niz pojavnih objektov razporedijo na isto raven; na raven, ki je določena z zakonom nujnosti, ki vlada vsem objektom nekega izbranega niza analognih pojavov.

“Vse je v glavi,” je rekel Konfucij, a angleški pragmatičen odgovor bi bil: “Ni ga bolj egoističnega pogleda od tistega, ki misli, da svet obstaja samo zaradi njega.” Razmišljanje sofista je vselej postavljalo pod vprašaj celotne filozofske sisteme, kajti “zakone nujnosti” je podvrglo “zakonom uma”, v katerih vselej vlada neka nenujnost. Prepada, ki se razprostira med umom in stvarnim, je prepada med nekom, ki je zaverovan v naravoslovno pojmovanje in gotovost, da gotovost nas samih stoji nekje zunaj nas, v “objektivni” resničnosti narave, in nekom, ki vso “objektivnost” naslovi le sam nase, saj je on tisti, ki objektivno išče zunaj sebe za to, da bi lahko samega sebe utemeljil kot (objektivno) bivajočega. Izbira objekta, ki naj bi ga neko koherentno utemeljeno vedenje preučevalo, temelji na docela enaki potezi kot gesta sofista, ki svoj obstoj utemeljuje v neobstoju sveta okoli njega: izbran objekt je pogoj za to, da celoten sklop vedenja drži ali ne ohranja svoje celovitosti – logičnost pa je način, kako se izbrani objekt umešča v sistem. Če bi izbral kdo drug, kateri objekt naj se umesti v logičen sistem, potem obstaja velika verjetnost, da je mogoče izbrati tak objekt, ki ruši določeno vedenje. In kaj se zgodi, ko pride sofist, ki za predmet svojega vedenja vzame samega sebe ter ta izbrani predmet posreduje nekemu naravoslovcu, ki izbira izključno stvari izven sebe samega? Porušijo se sami temelji vedenja, ki imajo oporo v materialni stvarnosti, v naravnem svetu – ker je človek del narave, nujno obstaja. Ampak ker je mišljenje del človeka, to še ne pomeni, da je ravno tako del narave – v mišljenju nenehno vlada nered, razkropljenost, ki jo človekov um s svojo nemožnostjo popolne ureditve, logične sistematizacije in preproste posredovalnosti drugemu nadomešča s tem, da ureja stvari okoli sebe. In tukaj zgreši, kajto če so stvari urejene v dejanskosti, ni nujno da so tudi v mišljenju – ker pa je mišljenje neizrazljivo z naravnimi pojavi, čeravno so bili njegovi reprezentanti v mitoloških govoricah, mora biti mišljenje izraženo drugače in ta način je govor, pogovor. Le v medsebojnem preverjanju in slišanju lastnega glasu, kako govori, ter v opazanju posledic, ki jih govorjenje povzroča na sogovorniku ali poslušalstvu; le to je lahko pravo merilo za utemeljitev teze, da sta *mythos* in *logos* nedeljivo povezana na točki, ko je potrebno najprej *verovati*, da bi lahko sploh kaj *vedeli*, in to verovanje je Sokrat v pogovorih z atensko mladino spodkopaval in preoblikoval. Na točki verovanja je vsakega sogovornika pripravil do tega, da resnično premisli – v kaj veruje in kaj v resnici ve.

LITERATURA:

- CERAM, C. W. (1980): *Pokopane kulture*, Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- MARIANO, B. M. (1993): *Il mito, la storia, la città*, Editori Bulgarini, Firenze.
- OMERO (1978): *Iliade, Odissea, Ciclo Omerico*, L.E. Rossi, Milano.
- PLATONE (1997): *Tutti i dialogi*, Einaudi editori, Torino.
- PROSEN, M., S. (2002): *Zvezdni miti in legende*, Ljubljana, Nova Gorica.
- SCHWAB, G. (1967): *Najlepše antične pripovedke*, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- SLAPŠAK, S. (2000): *Za antropologijo antičnih svetov*, Documenta, Študentska založba, Ljubljana.
- SOVRE, A. (2002): *Stari Grki*, Slovenska Matica, Ljubljana.
- VERNAT, J.-P. (1986): *Začetki grške misli*, Studia Humanitatis, Ljubljana.
- VERNAT, J.-P. et al. (2000): *“Podoba Pogled Pomen”*, Documenta, Študentska založba, Ljubljana.